

گفت و گو

پژوهشی به نام

کتابخانه جنگ

کتاب ماه کلیات / شهریورماه ۱۳۸۱

۱۴

○ ابتدا از اهداف و ضرورت‌های وجود کتابخانه تخصصی در زمینه موضوع «جنگ» شروع کنیم.

● کتابخانه‌های تخصصی اصلی‌ترین مرجع پژوهش در موضوعات مختلف هستند. در پی پیشرفت امر پژوهش، وجود کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی مرتبط با هر موضوعی اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. متقابلاً تکمیل و گسترش و سازماندهی علمی و کاربردی یک کتابخانه تخصصی می‌تواند تأثیری بسزا در راهبرد امور پژوهش هر موضوع داشته باشد. به همین دلیل کتابخانه‌های تخصصی ذیل نهادهای پژوهشی ایجاد می‌شود و با همیاری متخصصان موضوع و کتابداری رشد می‌یابند و مرجع امور تحقیق و پژوهش می‌شوند.

پرداختن به مقوله «جنگ»، سر و کار داشتن با تمامی علوم بشری از جمله ادبیات، هنر، تاریخ، جغرافیا، فلسفه، دین، علوم اجتماعی و... است. حضور بی‌وقفه جنگ در طول تاریخ زندگی بشر و تبعات فرهنگی، تاریخی و جغرافیایی آن که بر فرهنگ و تمدن بشری سایه افکنده است و شمار فراوان کتابها و مقالات و رساله‌ها و جزوات در این مقوله و وجود مراکز پژوهشی خاص موضوع، ما را به وجوب یک «کتابخانه تخصصی» در این موضوع متقاعد می‌سازد.

«کتابخانه جنگ» دفتر ادبیات و هنر مقاومت یکی از مراکز تخصصی کتابداری و اطلاع‌رسانی در موضوع «جنگ و جنگها»، «دفاع مقدس» است. این کتابخانه اکنون در فضایی حدود ۵۰ متر مربع و در سه اتاق کوچک «مخزن»، «قرا‌تخانه»، و «امور فنی و رایانه» خلاصه شده و مرجع امور پژوهشی و اطلاع‌رسانی قابل توجهی است. در زمینه اهداف، ضرورت‌ها، تاریخچه و عملکرد کتابخانه با آقای نصرت‌الله صمدزاده، طراح و مسئول کتابخانه به گفت‌وگو نشستیم.

از آن جا که شاخه‌های فرعی
موضوعات جنگ و جنگها در دو
رده‌بندی رایج، به صورت پراکنده و
لابه‌لای دیگر مقوله‌هاست و حتی
شاخه علوم نظامی (U) رده‌بندی
LC نیز تنها بخش نظامی موضوع
جنگ را دربر می‌گیرد و موضوعاتی
همچون ادبیات، فلسفه و هنر مرتبط
به جنگ لابه‌لای دیگر موضوعات گم
می‌شوند، یکی از اهداف این
رده‌بندی جمع‌آوری تمامی
موضوعات مربوط به یک جنگ اعم
از ادبیات، تاریخ، فلسفه، هنر،
روانشناسی و... حتی مسائل نظامی
در کنار یکدیگر است

داشتن «کتابخانه‌ای تخصصی» دارای ملزومات تخصصی کتابداری همچون «رده‌بندی»، «سرعنوان‌های موضوعی»، «اصطلاحنامه»، «فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان» و... باشد. صرف نظر از کتابخانه‌های نهادهای نظامی، مراکزی که از نگاه علوم انسانی در پی کتابخانه‌ای تخصصی جنگ بوده‌اند بسیار اندک و انگشت‌شمار هستند که عمر همگی از ۵ سال تجاوز نمی‌کند، و کاری که در پیش گرفته‌اند متفاوت از تعریفهای ما از یک «کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی» تخصصی است. در این میان، می‌توان به «کتابخانه جامع دفاع مقدس» زیر نظر «بنیاد حفظ آثار و ارزشهای دفاع مقدس»، «کتابخانه تخصصی شهید و شهادت» زیر نظر «بنیاد شهید انقلاب اسلامی»، «کتابخانه تخصصی جنگ» زیر نظر «مرکز مطالعات و تحقیقات سپاه» و «کتابخانه بسیج دانشجویی» اشاره کرد. محور اصلی کار همگی موضوع «جنگ ایران و عراق» است. تاریخ و فرهنگ دو دهه معاصر ایران متأثر از جنگ هشت ساله‌ایست که «دفاع مقدس» نام گرفته است. این موضوع بهانه حضور شمار فراوانی از کتابها، مقاله‌ها، رساله‌ها و جزوات، CDها و دیگر موارد مشابه در بازار نشر است. فراوانی تجلی منابع این موضوع در زبان فارسی، فراتر از تمامی جنگهای طول تاریخ بشر

جنگ فی‌نفسه رویدادی زشت، خانمان‌سوز و ویرانگر است و شاید از همین منظر باشد که در به‌کارگیری لفظ «کتابخانه جنگ» نوعی تهدید و خشونت احساس می‌شود. اما جدا از وجوب امر پژوهش در هر موضوعی (حتی تنفرانگیز و زشت) و به تبع آن وجوب یک کتابخانه تخصصی در آن مقوله، و در نظر داشتن این‌که جنگ محیط تبلور زشت‌ترین و کثیف‌ترین صفات بشری است، در عین حال در جنگهای ایدئولوژیک و جهادها و همچنین در مقام دفاع و مقاومت در برابر هجومها و تجاوزات، جنگ محل تجلی عالی‌ترین و زیباترین رفتار آدمی نیز هست. اینارها، جوانمردی‌ها و جانفشانی‌ها تنها در کارزار نبرد است که تبلور کامل و عینی پیدا می‌کند و جامعه بعد از خود را با استخوان‌بندی درست و مناسب از حماسه‌ها و قهرمان‌پروری‌ها محکم و مانا می‌سازد. نگاهی کوتاه به گذشته افتخارآمیز هر ملتی مؤید این امر است. از این منظر است که روی دیگر «کتابخانه جنگ» همان «کتابخانه صلح» است و ماهیت آن «کتابخانه تاریخ و فرهنگ» و «کتابخانه علوم انسانی». جامعیت حضور موضوعات بشری در گستره پهنای مقوله جنگ، مرا که سالها تجربه امور کتابداری و اطلاع‌رسانی داشتیم بر آن داشت که موضوع جنگ می‌تواند در عین

است. گرچه به دلایلی هنوز این موضوع مهم معاصر در کتب پژوهشی و دانشگاهی اساتید کهنسال جلوه اندک و ناچیزی دارد، به مدد آمار موجود، بالغ بر ۴۰۰۰ کتاب و هزاران مقاله و رساله دانشگاهی و... این موضوع را در جایگاه ویژه‌ای قرار داده است.

«دفتر ادبیات و هنر مقاومت» از سال ۱۳۶۷ ذیل مجموعه «حوزه هنری» ایجاد شده و تاکنون بالغ بر ۴۷۰ جلد کتاب در شاخه‌های مختلف موضوع «جنگ ایران و عراق» علی‌الخصوص «خاطرات» و برخی مقوله‌های دیگر همچون ادبیات مقاومت فلسطین، افغانستان و... به چاپ رسانده است. «بخش پژوهش» این دفتر که زیر نظر استاد گرامی، آقای علیرضا کمری اداره می‌شود، زمینه‌ساز و مجری برخی پژوهشها و راهنمای دانشجویان و پژوهشگران این موضوع بوده و خود نیز آثاری در خور منتشر کرده است. «واحد پژوهش» بستری شد تا «کتابخانه جنگ» بنا شود و رفته رفته از اواسط سال ۱۳۷۹ شکل جدی‌تری به خود بگیرد.

● به نظر می‌رسد که دغدغه اصلی جنابعالی در طراحی این کتابخانه، ابداع سیستمی جدید در رده‌بندی و مجموعه‌سازی کتابخانه جنگ یا «کتابداری جنگ» است.

● یکی از کاستیهای مراجع کتابداری و راهنماهای ایجاد و سازماندهی کتابخانه‌های تخصصی بی‌توجهی به مجموعه‌سازی تخصصی از لحاظ گسترش موضوعی و رده است. در اینجا «کتابخانه جنگ» خود مقوله‌ای پژوهشی تلقی شده و تجربه‌ای است نو که قرار است از دل آن «نظام کتابداری و اطلاع‌رسانی جنگ» زاده شود. نفس جمع‌آوری منابع و امور مرسوم کتابداری، در درجه دوم اهمیت قرار دارد. در صورت موفقیت این سیستم، راهبردی جدید در تشکیل «کتابخانه تخصصی» در موضوعات علوم انسانی پیش روی ما خواهد بود.

اصلی‌ترین برنامه پژوهشی کتابخانه جنگ، رسیدن به نوعی رده‌بندی خاص جنگ است که تاکید اصلی آن بر تاریخ و فرهنگ کشور ایران بوده و به گونه‌ای است که برای تمامی جنگهای طول تاریخ بشر، به تبع بسامد کتابهای منتشر شده در این مقوله‌ها (البته در زبان فارسی) شماره‌ای اختصاص یافته و موضوعات مربوط به آنها به صورت فرامای مرتبط و قیاسی همچون «رده‌بندی دیویی» از کل به جز در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند. در گسترش این رده‌بندی از ساختار و نظام منطقی دو رده‌بندی LCC (کنگره) و DDC (دیویی) استفاده شده است.

از آنجا که شاخه‌های فرعی موضوعات جنگ و جنگها در دو رده‌بندی رایج، به صورت پراکنده و لابه‌لای دیگر مقوله‌هاست و حتی شاخه علوم نظامی (U) رده‌بندی LC نیز تنها بخش نظامی

موضوع جنگ را دربر می‌گیرد و موضوعاتی همچون ادبیات، فلسفه و هنر مرتبط به جنگ لابه‌لای دیگر موضوعات گم می‌شوند، یکی از اهداف این رده‌بندی جمع‌آوری تمامی موضوعات مربوط به یک جنگ اعم از ادبیات، تاریخ، فلسفه، هنر، روانشناسی و... حتی مسائل نظامی در کنار یکدیگر است. همچنین بسیاری از موضوعات مختلف و ریز جنگها زیر یک شماره رده مجموعه وسیعی را تشکیل می‌دهند و منابع آن مجموعه در هنگام چینش مخزن تفکیک موضوعی مناسبی ندارند و این کثرت منابع، فهرست‌نویسان و کتابداران میز امانت را دچار آشفتگی و سردرگمی می‌کند؛ همچون شماره ۹۵۵/۰۸۴۳ که بسیاری از موضوعات «جنگ ایران و عراق» همچون خاطرات، یادداشت‌ها، بررسی تاریخی، علل، نامه‌ها، وصیت نامه‌ها و... را شامل می‌شود. به این دلیل این رده‌ها نیاز به تفکیک خاص‌تر و ریزتر موضوعات را در یک کتابخانه تخصصی برآورده نمی‌کنند و به دلیل بزرگی برخی از این شماره‌ها و اتصال ارقام فرعی فراوان بدانها این رده‌بندی پایه‌ریزی شد که اصلی‌ترین شاخصه آن بومی بودن و توجه ویژه به تاریخ و فرهنگ ایرانی است. این رده‌بندی بسیار ساده، اما از لحاظ کارکرد بسیار موثر بوده و از سه قسمت اصلی تشکیل شده است.

«بخش اول رده‌بندی» که از حروف لاتین تشکیل و یک یا دو حرف را شامل می‌شود (در صورت نیاز در آینده به سه حرف نیز می‌تواند منجر شود) از تفکیک جغرافیایی جهان و سپس دوره‌های تاریخی کشورها تبعیت می‌کند، تا اینکه یک شماره دو حرفی، با حروف لاتین به هر جنگی اختصاص می‌یابد و به جهت اختصاص شماره‌های اصلی به تاریخ و فرهنگ ملت ایران، شروع رده‌بندی با این شماره‌هاست. جنگهای طول تاریخ کشور ایران، به توالی دوره‌های تاریخی (که به مدد «گسترش تاریخ ایران» در رده‌بندی دهدهی دیویی فراهم شده است) در کنار هم چیده شده و به گونه‌ای است که در آینده امکان هر گونه گسترش مناسب رده فراهم است. بدین ترتیب از A (AA) تا ZY (ZZ) گسترش بخش اول این رده‌بندی است که ZZ به کتابهای متفرقه غیر جنگ، (مراجع عمومی و برخی کتب مورد نیاز دیگر) اختصاص دارد. در این رده‌بندی تمامی تک حروفها و برخی از جفتها برای کلیات مباحث جنگ، جنگ افزارها، نیروهای نظامی و هر آن چه که در موضوع جنگ است - اما به یک جنگ خاص مربوط نمی‌شود - اختصاص دارد. برای جنگها از حروف دو تایی استفاده می‌شود. در فرامای کنونی، جنگهای مربوط به ایران از AA شروع شده است در NS به «جنگ ایران و عراق» می‌رسد.

«بخش دوم رده‌بندی» شماره سه رقمی از ۰۰۰ تا ۹۹۹ است. در گسترش این شماره‌ها که هر کدام به یکی از شاخه‌های موضوعات مرتبط با یک «جنگ» اختصاص دارد، از فرامای رده‌بندی دهدهی

یکی از کاستنیهای مراجع کتابداری و
راهنماهای ایجاد و سازماندهی
کتابخانه‌های تخصصی بی‌توجهی به
مجموعه‌سازی تخصصی از لحاظ
گسترش موضوعی و رده است. در اینجا
«کتابخانه جنگ» خود مقوله‌ای پژوهشی
تلقی شده و تجربه‌ای است نو که قرار
است از دل آن «نظام کتابداری و اطلاع
رسانی جنگ» زاده شود

دو رقمی آن بازبینی شده است و ۳۳ جدول از شماره ۱۱ تا ۹۹ فراهم آمده است. برای نشانه‌ عنوان نیز از همین جدول استفاده می‌شود. البته این امر ممکن است در ادامه به شکلی دیگر درآید و حتی نشان عنوان را حذف کرد. اما تاکنون با توجه به ۱۰۰۰ جلد کتابی که در «ادبیات جنگ ایران و عراق» با این رده‌بندی فهرست شده‌اند به کمتر از ارقام انگلستان یک دست نشان مولف تکراری برخورد کرده‌ایم. در این رده، فقط تعداد مجلدات (به شکل: ج ۱) آمده و از آوردن سال نشر، تعداد نسخه و ویرایش چندم خودداری شده است. البته این موارد به دلایلی در داخل کتاب درج می‌شود اما کارایی خاصی در شماره رده ندارد.

این رده‌بندی در عین سادگی، در این کتابخانه بسیار کارآمد بوده و شاید ۵ برابر بیشتر و بهتر نسبت به دو رده‌بندی مادر خود، جوابگوی تفکیک موضوعات و ریزموضوعات است. همچنین در این نظام کارکرد پیچیده بسیاری از جداول رده‌بندی‌ها از بین رفته و سادگی و سهولت و کوچکی جایگزین آن شده است.

البته کارکرد اصلی این رده‌بندی — گرچه می‌تواند برای هر ملیتی تغییر ساختاری یابد — مختص ملت ایران و زبان فارسی است. کتابهای خارجی (عربی و لاتین) و کتابهای کودک و نوجوان، با تفکیک ریز موضوعات، نیز جایگاه ویژه‌ای دارند.

ما اسم این رده‌بندی را «رده‌بندی کتابخانه جنگ» War Library Classification (WLC) گذاشته‌ایم و مسلم است که مجموعه‌سازی با آن با سعی و خطا همراه است و بدین خاطر تا زمانی که تکمیل نشده و جواب خود را پس نداده است به هیچ وجه ارائه نخواهد شد و برای کتابخانه‌های مشابه تجویز نخواهد گردید. در صورت تکمیل، دستنامه‌ای کلی تهیه خواهد شد و در دسترس دیگر همکاران قرار خواهد گرفت.

استفاده شده است. به تبع نیاز تخصصی موضوعات درگیر جنگ، بسیاری از شاخه‌های موضوعی جدید در آن تعبیه شده است و بسیاری از موضوعات دیگر در جایگاهی متفاوت از آن رده قرار گرفته‌اند. از آن جا که موضوعات مرتبط با جنگها نسبت کمتری از کل موضوعات بشری را شامل می‌شوند، بدون استفاده از شماره‌های فرعی همین گسترش ۰۰۰ تا ۹۹۹ جوابگوی خواسته‌های ریز و خاص این کتابخانه تخصصی است. در صورت نیاز می‌تواند با شماره‌های فرعی حداکثر تا دو رقمی گسترش بیشتری یابد؛ مثلاً در این گسترش، شماره ۸۷۵ به «وصیتنامه‌های فارسی» اختصاص یافته است.

«بخش سوم رده‌بندی» نشان مؤلف و ترکیبی از حروف و اعداد است. حرف اول نام مؤلف یا در برخی موارد موضوع، به انضمام یک عدد دو رقمی به کار می‌رود. به دلایلی جدول «کاتر - سن برن» کنار گذاشته شده و از نشانه ثابت استفاده شده است. «نشانه مؤلف فارسی» که اعداد سه رقمی هستند پایه کار قرار گرفته و با استفاده از «فهرست مستند اسامی مشاهیر و مولفان» کتابخانه ملی، گسترش

کتابخانه

● در جزوه معرفی کتابخانه، صحبت از «سرعنوان‌های موضوعی» جدید است. با وجود «سرعنوان‌های موضوعی فارسی» که کتابخانه ملی تهیه کرده، چه نیازی به این کار بوده است؟ ما اعتقاد داریم که اطلاع‌رسانی مناسب تولید فکر می‌کند و سمت و سوی مناسب معرفی صحیح منابع چه بسا ضرورت‌های پژوهشی را در زوایای ناشناخته برخی موضوعات نمایان سازد. اصلی‌ترین پایه اطلاع‌رسانی، شناخت و تعریف موضوعات است. نبود این شناخت در بسیاری از جاها مشکلات بزرگی به بار آورده است. مدتها پیش کتابشناسی موضوع «شهید و شهادت» را دیدم که «بنیاد شهید انقلاب اسلامی» متولی آن است. این کار چنان دچار تناقض در شناخت موضوع است که ندانسته است تعریف «شهیدان راه عقیده» را از کجا آغاز و به کجا ختم کند. آیا نگاه «مردمی» را بر این تعریف حاکم کرده است یا تعریف «حکومتی»، آیا «هرگونه کشته‌شدن» را شهادت اطلاق کرده است یا کشته شدن برای «تقابل ایدئولوژی‌ها» حتی خارج از میدان نبرد، را؟ توجه کنید به این گروه از اشخاص و این اسامی که در این کتابشناسی مدخل دارند: کشته‌شدگان انقلاب و جنگ، امامان، اصحاب پیامبر، ابومسلم خراسانی، دکتر علی شریعتی، امیرکبیر، محمدتقی‌خان پسیان، آیت‌الله سیدمحمود طالقانی، سیدجمال‌الدین اسدآبادی، دکتر حسین فاطمی، دکتر کاظم سامی و قس علی هذا. بگذریم که خود مقوله کتابشناسی امامان مثنوی هفتاد من است و چگونه در این کتاب ۳۳۷۷ مدخل (کتاب) گنجانده شده است.

مرز تعاریف و به تبع آن واژه‌های انتخابی یکی از دغدغه‌های اصلی ما در گسترش موضوعات دخیل در جنگ و جنگ‌هاست. ما جنگ را نزاع بین دو یا چند کشور و قبیله، درگیری‌های داخلی در استقلال یک مملکت از دست بیگانگان، جنگ‌ها و درگیری‌های

استقلال‌طلبان قومی، جنگ‌های ایدئولوژیک فارغ از مرزها و جهادها و تعاریفی از این دست گرفته‌ایم و انقلابات را که مستلزم تغییر یک حکومت توسط مردم همان ملت، یا درگیری مردم با حکومت ملی است از این امر جدا کرده‌ایم.

بدین خاطر و به جهت رسیدن به اسامی جنگ‌های خاص، جزءت‌کردن موضوعات مطرح در مکتوبات و مستندات و نمایه‌سازی ویژه از موضوعات مرتبط با جنگ‌ها نیاز به سرعنوان‌های موضوعی و اصطلاحنامه خاص جنگ داریم. این نیاز را سرعنوان‌های موضوعی فارسی و اصطلاحنامه‌های موجود جوابگو نیستند. لیکن هر چه به وجود خواهد آمد، از دل همین منابع زاده خواهد شد و ما در هیچ امری بدون پایه قراردادن کارهای پیشین به جایی نخواهیم رسید. بنده قصد جسارت به مقام اساتید این امر را ندارم و زحمات آنها را ارج می‌نهم و معتقدم که هر طرحی که در این زمینه‌ها ریخته شود بدون کارشناسی این اساتید، ابتر خواهد ماند. لیکن طرح این مسائل، تنها به ضرورت وجود یک کار جدید است.

«سرعنوان‌های موضوعی فارسی» علی‌رغم تلاش فراوان و درخور تقدیر اساتید امر، دارای کاستی‌های متعددی در موضوعات مختلف است. من سالها کتابدار مرجع «کتابخانه حوزه هنری» بودم و با شناخت کافی از شاخه‌های موضوعات ادبیات و هنر با همین معضل در آن‌جا مواجه شدم و «سرعنوان‌ها...» را در منابع مکتوب این موضوعات ناکافی و نارس دیدم. شاید خود این دستنامه نیز چنین ادعایی ندارد و شاید نتوان از یک مرجع عمومی، در حد اداره یک کتابخانه تخصصی توقع داشت.

علی ای حال، برخورد غیر علمی با واژه‌های ارزشی و متاثر بودن تهیه‌کنندگان از فرهنگ رایج و بدون توجه به گذشت زمان، نبود ارجاعات کافی، کاستی‌های ساختاری و واژه‌سازی، نقص در حدود

**مرز تعاریف و به تبع آن واژه‌های
انتخابی یکی از دغدغه‌های اصلی ما در
گسترش موضوعات دخیل در جنگ و
جنگهاست. ما جنگ را نزاع بین دو یا چند
کشور و قبیله، درگیریهای داخلی در
استقلال یک مملکت از دست بیگانگان،
جنگها و درگیریهای استقلال طلبان قومی،
جنگهای ایدئولوژیک فارغ از مرزها و
جهداها و تعاریفی از این دست گرفته‌ایم و
انقلابات را که مستلزم تغییر یک حکومت
توسط مردم همان ملت، یا درگیری مردم
با حکومت ملی است از این امر جدا
کرده‌ایم**

از تاریخ صورت گرفته‌اند می‌توانند با ذکر فاصله تاریخی از یکدیگر جدا شوند.

کدام پژوهشگری می‌تواند در یک برگه‌دان موضوع، موضوع «جنگ با روسیه» را که با این ترتیب آمده به راحتی بیابد؟ (با توجه به اینکه تاریخ قاجاریان کتاب فراوان دارد و ارجاعات در برگه‌دانهابه ندرت استفاده می‌شوند). درست‌تر آن بود که مطابق دستور خود «سرعنوانها...» تمامی جنگهای خاص مستقلاً موضوع قرار گیرند.

۴. در تعریف «مهاجرت» آمده است: «مهاجرت از کشوری به کشور دیگر را زیر این موضوع بیاورید. مهاجرت از شهری به شهر دیگر یا از نقطه‌ای به نقطه دیگر در داخل یک کشور را زیر موضوع

تعریف برخی واژگان و اصطلاحات، نقض دستورات سرعنوان توسط خود، تناقض و تفاوت در استفاده از موضوعات در جاهای مشابه و مواردی نظیر اینها از محدود نواقص این اثر ارزشمند است که می‌توانست با دقت بیشتری کاری کارستان باشد. این موارد را با مثالهای بیشتر روشن می‌کنیم. همه این مثالها از «ویراست سوم» اثر برداشته شده است.

۱. نبود ارجاع برای عبارتهای «دفاع مقدس»، «جنگ تحمیلی» و «جنگ ۸ ساله» به «جنگ ایران و عراق» در حالی که در مورد مشابه «جنگ شش روزه» به «جنگ اعراب و اسرائیل» ارجاع داده شده است.

۲. در «ویرایش دوم»، سرعنوان فرعی «زندان و زندانیان» به غلط برای اسرای ایرانی و عراقی (و کلاً برای اسیران) و بعد از موضوع «جنگ ایران و عراق» داده شده بود که در «ویراست سوم» تصحیح شد. لیکن دوگانگی همچنان باقی ماند و آن وجود دو موضوع فرعی «اسیران» و «آزادگان» برای اسرای ایرانی و اسرای آزاده شده ایرانی است که هر دو یک مفهوم دارند. در اینجا واژه‌ساز متأثر از زمانه خود موضوعی را اصل قرار داده است که می‌توانست آن را در ارجاع جای دهد؛ چرا که واژه «آزاده» و «آزادگان» نوعی بار ارزشی دارد که فهرست‌نویس در به‌کارگیری آن حتی برای همه «اسیران آزاد شده ایرانی» دچار دوگانگی خواهد شد. آیا این نگاه، برجسب رسمی از یک نهاد حکومتی بر برخی افراد است یا نگاهی است مردمی و ارزشی نسبت به برخی افراد؟ تکلیف آن اسیر ایرانی که بعد از سالها اسارت به عراق پناهنده شده و در جناح اپوزیسیون حکومت قرار گرفته و بعد از مدتی کتاب خاطرات خود را از دوران اسارت به فارسی چاپ کرده است چه می‌شود؛ یا آن که بعد از آزادی در تعارض با حکومت قرار گرفته است و از طرف نظام، ضد انقلاب محسوب می‌شود؟

آیا فهرست‌نویس می‌تواند این‌گونه موارد را از یکدیگر تمیز دهد. واژه‌ای مثل «شهید» و «شهیدان»، چون حامل این صفت در قید حیات نیست، می‌تواند جایگاه مناسبی به‌صورت اصلی و موضوعی در شان خود و البته بعد از تعریف حدود و ثغور آن در سرعنوانها پیدا کند. اما بسیاری از واژه‌ها بایستی بیشتر آنها ارجاعی استفاده شوند یا در استفاده از آنها احتیاط کرد و مرزها را مشخص ساخت. این به معنای حذف این واژگان از سرعنوان نیست؛ بلکه به نظر ما نبود آنها لطمه به سرعنوان وارد می‌کند لیکن بایستی بیشتر آنها ارجاعی باشند نه اصلی. این دو سؤال همیشه در ذهنمان باشد که آیا بار ارزشی برخی واژگان در طول زمان و برای همه کس ماندگار است؟ و آیا این واژه‌ها در دوره‌های مختلف تاریخی تغییر ماهیت خواهند داد؟

۳. از دیگر دستورهایی «سرعنوانها...» این است که «نام جنگهای خاص را موضوع قرار دهید»، مثل «جنگ ایران و عراق». بسیاری از جنگها که به سبب شهرتشان می‌توانستند جداگانه موضوع قرار گیرند به عنوان موضوعات فرعی ذیل تاریخ کشورها آمده‌اند؛ مثل «جنگ ایران و روس» که آمده: «ایران - تاریخ - قاجاریان - جنگ با روسیه». حتی اگر این جنگها در مقاطع مختلفی

مثل «جنگ ایران و عراق» استفاده شده است. این موضوع چه نسبتی با «ترک مخاصمه» برای همین جنگ دارد و چرا از واژه‌های «آتش بس» یا «پایان جنگ» در ذیل همین جنگها، که گویاتر هستند، استفاده نشده است؟

با توجه به این عوامل و نیز کمبود واژگان تخصصی در این مرجع کتابداری، و از آنجا که مراکز پژوهشی بهتر می‌توانند در تهیه سرعنوان‌ها مؤثر باشند، بنای تهیه «سرعنوانهای موضوعی جنگ» گذاشته شد و مقرر گردید که به «اصطلاحنامه» نیز نزدیک باشد، تا بتوان در نمایه‌سازی‌ها از آن بهره مناسب برد.

○ کتابخانه جنگ علاوه بر فعالیتهای پژوهشی جدید گفته شده،

چه پژوهشهای دیگری انجام داده است؟

● در کنار این فعالیتهای تخصصی، نیاز به داشتن دستنامه‌های تخصصی موضوع جنگ ما را به برخی طرحهای پژوهشی دیگر رهنمون کرده است. تمامی این موارد با اقسام مشابه خود تفاوتی ماهوی از لحاظ نوع، تعداد و مقدار اطلاعات ارائه شده دارند.

۱. «کتابشناسی جنگ ایران و عراق» که در همین شماره از کتاب ماه کلیات معرفی شده است.

۲. «راهنمای مراکز پژوهشی و انتشاراتی جنگ» که در عین داشتن ماهیت راهنما و مرجع، به نوعی تاریخچه‌ای از امور پژوهش و انتشارات موضوع به دست می‌دهد.

۳. «فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان جنگ» با رویکردی ویژه و متفاوت از مشابه کتابخانه ملی؛

۴. «فهرستی از تمامی جنگهای مبتلا به ایران و جنگهای برجسته سایر کشورها» با نگاهی جدید و در مورد سایر جنگها موارد برجسته شده در متون فارسی؛

۵. «نمایه‌های موضوعی درون‌مایه و محتوای مستندات جنگ ایران و عراق»، کاری مشابه مدخل‌یابی دانشنامه‌ای، لیکن در تعریفی بانک اطلاعاتی.

○ حال به شرح محتوای این مجموعه بپردازیم؛ لطفاً اطلاعاتی

از منابع موجود و بخشهای مختلف کتابخانه در اختیار ما بگذارید.

● این کتابخانه در بخشهای کوچک اما پر بار فعالیت می‌کند که بسیاری از آنها در مقام استقلال به چشم نمی‌آیند؛ اما در انجام وظایف محوله بسیار پربارتر از موارد مشابه در کتابخانه‌های تخصصی عمل می‌کنند که در اینجا مختصراً معرفی می‌شوند.

منابع موجود (مخزن)

جهت رفع نیاز امور پژوهشی و مطالعاتی «دفتر ادبیات و هنر مقاومت» و گسترش رده‌بندی «جنگ» به شکل توامان و همچنین پیشبرد طرحهایی همچون «کتابشناسی جنگ ایران و عراق» از اواسط سال ۱۳۷۹، که کتابخانه طراحی و پایه‌گذاری شد، طی

«مهاجرت داخلی» بیاورید». برخلاف دستور «سرعنوانها...» برای مهاجرت جنگزدگان «جنگ ایران و عراق» از شهری به شهر دیگر واژه «مهاجرت» استفاده شده است و ما که از دستور سرعنوان پیروی می‌کنیم نمی‌دانیم که منظور مهاجرت به خارج کشور است یا از شهری به شهر دیگر.

علاوه بر این آیا اطلاق این واژه به مهاجرت «جنگزدگان» و «مهاجران جنگی» درست است؟ آیا نیاستی تفاوتی بین مهاجرت از «شهر جنگی و جنگزده» و مهاجرت از شهر دور از جبهه، آن هم به سبب جنگ، وجود داشته باشد؟ آیا این هر دو از یک مقوله است؟ چه برسد به مهاجرت به خارج کشور به جهت دور شدن از صدمات جنگ.

۵. مواردی هم هست از قبیل واژه «صلح» که خود موضوعی مستقل و اصلی است و دستوری هم برای استفاده از آن به عنوان فرعی ذیل جنگها صادر نشده است، لیکن در فرعی برخی جنگها

زرنگار و Word) در تمامی امور خود، همچون تهیه بروشورها، فهرستهای مختلف منابع، فرمهای گوناگون اطلاع‌رسانی و غیره بهره می‌برد. یکی از این امور آماده‌سازی کتابهاست. برچسب کتابها در کادری مناسب و حروف و اعداد درشت (برخلاف برچسب‌های خروجی نرم‌افزارهای کتابداری) با تمهیداتی ابتکاری و با هزینه‌ای کمتر از موارد رایج، بر روی برچسب رنگی (به رنگ زرد فسفری) تهیه می‌شود که در چینش کتابها زیبایی خاصی به مجموعه می‌دهد.

بخش رایانه

در اینجا از نرم‌افزار کتابداری «کاوش» استفاده می‌کنیم و در زمینه ورود اطلاعات کتابداری و کتابشناختی مجموعه خود به این نرم‌افزار، به روز هستیم. تمامی اطلاعات کتابها، در فرمی ویژه استخراج، و در این نرم‌افزار وارد شده‌اند. کتابها در عین داشتن تمامی شماره‌های دیویی و LC دارای شماره «رده کتابخانه جنگ» نیز هستند. اگر بخواهیم می‌توانیم کمتر از ۲ ماه سیستم رده‌بندی

کتابخانه را تغییر دهیم.

علاوه به اطلاعات کتابشناختی رایج برای هر کتاب، قرار بر این است که اطلاعات دیگری نیز مطابق اهداف تخصصی کتابخانه و با استفاده از دستنامه‌هایی که قبلاً ذکر شد به آنها افزوده شود و در اختیار پژوهشگران و مراجعان قرار گیرد. همچنین نمایه درون‌مایه موضوعی کتابها، علی‌الخصوص مستندات، به صورت کلید واژه و منطبق با «اصطلاحنامه جنگ»، و چکیده راهنما از محتوای کتابها، برای تمامی کتابها منظور شود. در تمامی این موارد امکان جست‌وجوی واژگان و ریزموضوعات محتوای کتابها مدنظر است که امیدواریم نرم‌افزار کاوش بتواند جوابگوی آن باشد.

بخش امانت

فرمهای ثبت مشخصات اعضا، دفاتر امانت، ثبت و پیگیری و رزرو خاصی تهیه شده که تمامی امور در آنها ثبت می‌شود. این کار

فهرست‌برداری از منابع اطلاع‌رسانی و کتابشناختی همچون نشریه نمایه، کتاب ماه‌ها، کتاب هفته‌ها، کتابشناسی‌های متعدد، فهرستگانه‌های مختلف از کتابخانه‌های تخصصی و عمومی و مراجعه به موجودی آنها در برگه‌دان‌ها و پایگاههای رایانه‌ای، CD کتاب‌شناسی ملی و کتیبه و موجودی برخی دفاتر ناشران و کتابخانه‌های شخصی پژوهشگران، مراجعه و استعلام از شهرستان‌ها و... در عین تهیه فهرست مفصل، اقدام به تهیه آنها جهت کتابخانه کردیم. تهیه بسیاری از این منابع از طریق اهدا و مبادله و بعضاً با پیگیریهای فراوان و مکاتبات وقت‌گیر و تحمل مشقات زیاد میسر شد. این امر طی ۲ سال گذشته وقت و نیروی بسیاری را به خود اختصاص داد که می‌توانست به امور پژوهشی مصروف شود.

اکنون این کتابخانه حدود ۳۹۰۰ نسخه کتاب فارسی ثبتی (۲۹۰۰ جلد با احتساب همه مجلدات کتابهای جلدی) و ۱۲۰ عنوان کتاب عربی و لاتین، ۲۰ دوره نشریه تخصصی (که برخی از آنها بالغ بر ۱۰۰ شماره هستند) و بیش از ۱۰ شماره ویژه‌نامه و ۱۰ دوره نشریه اطلاع‌رسانی عمومی در اختیار دارد. اکثر منابع در موضوع «جنگ ایران و عراق» است. تعداد اندکی از منابع نیز به جنگهای دیگر مثل فلسطین، جنگ جهانی اول و دوم و افغانستان اختصاص دارد.

در صدد هستیم که تا پایان سال جاری کسری منابع خود را تا پایان سال جبران کنیم. اولویت کار با تکمیل کاستیهای موجود در زمینه «جنگ ایران و عراق» و در اشکال کتاب، جزوه، نشریه، پایان‌نامه، CD و همچنین کتب فارسی و خارجی منتشره در خارج از کشور است. به دلیل تکمیل نبودن گسترش «رده‌بندی کتابخانه جنگ»، منابع کتابخانه موقتاً با تفکیک جنگها به ترتیب الفبایی چیده شده است.

بخش فنی و آماده‌سازی

هر کتابی که به کتابخانه وارد می‌شود، بعد از اطمینان از سالم بودن آن مهر و ثبت می‌شود. دفاتر ثبت این کتابخانه در اندازه‌ای کوچک (A۴) مختص به خود و به شکلی ویژه تهیه شده است. در حفظ ظاهر و زیبایی‌شناختی صفحه عنوان کتابها و دیگر صفحات در حین مهر و ثبت آنها دغدغه‌هایی وجود دارد؛ از جمله مهر هم‌رنگ متن باشد و همچون یک صفحه‌آرا که صفحه‌ای را می‌بندد، در جایی فرود بیاید که به تناسب آن صفحه لطمه‌ای نرساند.

شایان ذکر است که این کتابخانه به دلیل جلوگیری از صدمه فیزیکی به کتابها از کارت و پاکت امانت (جیب و کارت) در پشت جلد استفاده نمی‌کند. همچنین برگه «سررسید» امانت کتاب، در انتهای کتاب به شکلی خاص و منحصر به فرد آمده است. این کتابخانه از قابلیت‌های نرم‌افزارهای حروفچینی (همچون

به گونه‌ای است که امکان کار آماری و هماهنگی دوسویه اعضا با کتابخانه را میسر می‌سازد و ارتباط خاصی از طریق کددهی بین مندرجات «سر رسید» یک کتاب، «دفتر امانت» و «دفتر پیگیری و ثبت» است که در نظام آماری و رایانه کارآمد باشد.

شرایط عضویت در کتابخانه، پر کردن فرم مخصوص، ارائه یک قطعه عکس و مبلغ ۳۰۰۰۰ ریال ودیعه (امانت) است. این مبلغ پس از پایان مدت عضویت به اعضا برگردانده خواهد شد. هر عضو می‌تواند حداکثر ۲ جلد کتاب امانت بگیرد. با این حال، کتابخانه کسانی را که کار ویژه‌ای دارند بیشتر پشتیبانی می‌نماید. مدت امانت کتاب در اختیار اعضا و حداکثر تا یک ماه است. و این نیز به گونه‌ای برخورداری ابتکاری با امانت کتاب است. در بسیاری موارد مراجعان با خواستن دو، سه روزه کتاب به ماندن کتابها در مجموعه و استفاده به موقع دیگران از موجودی یاری می‌رسانند. در مواردی خاص نیز اگر کتابخانه کتاب را نیاز داشته باشد می‌تواند در مدتی کمتر امانت دهد. به دلیل اختیاری بودن امانت کتاب تا یک ماه، به هیچ وجه تمدید نخواهد شد. در لحظه ثبت نام برای اعضا کارت عضویت صادر می‌شود. رسید ودیعه دریافتی نیز همان کارت محسوب می‌شود. هر عضو حداقل بعد از طی دوره ۳ ماهه می‌تواند عضویت خود را باطل کند و ودیعه را پس گیرد. فعلاً محدودیتی برای طول عضویت در نظر گرفته نشده است.

بخش مرجع و اطلاع‌رسانی

بخش مرجع دربردارنده قریب به ۲۰۰ جلد کتاب (بالغ بر ۱۵۰ عنوان) در مقوله‌های کتابداری، کتابشناسی‌ها و فهرستهای جنگ و «جنگ ایران و عراق»، دانشنامه‌های عمومی و تخصصی موضوع جنگ است و بخش اعظم فعالیت‌های اطلاع‌رسانی و راهنمایی و مشاوره این بخش بر عهده اینجانب است.

همچنین علاوه بر برنامه‌های «وب سایت» کتابخانه، و امکانات رایانه و نرم‌افزار کتابداری که در اختیار مراجعان قرار می‌گیرد، از دیگر فعالیت‌های این کتابخانه ارسال بروشور «تازه‌های کتاب» و «فهرستگان موضوعی» برای منازل، مراکز پژوهشی و انتشاراتی و پژوهشگران «جنگ» و «جنگ ایران و عراق» است.

همواره یکی از آرزوهای بنده این بوده که اخبار و اطلاعات نشر و پژوهش به صورت روزآمد و منظم در اختیار پژوهشگران قرار گیرد. البته وجود اینترنت بخشی از این فاصله را از بین برده است؛ اما در

فرهنگ نظام ارتباطات امروزه کشور، هنوز اینترنت نتوانسته است جای منابع مکتوب را بگیرد و کماکان نیاز به این منابع حتی در اشکال کتابشناختی‌ها و مراجع اطلاع‌رسانی احساس می‌شود و شاید سالیان سال دیگر نیز لزوم این کار باقی بماند.

«تازه‌های کتاب» فهرست کتب جدیداً انتشار است که به تازگی وارد مجموعه شده‌اند. گرچه بسیاری از کتابهای جدید کتابخانه همچون دیگر کتابخانه‌ها، کتابهای منتشره سالیان پیشین است، به جهت روزآمد بودن تهیه منابع در کتابخانه جنگ، «تازه‌های کتابخانه» همان «تازه‌های کتاب» است و معرفی منابع با سال نشر قدیمتر، در قالب «فهرستگان موضوعی» یا درست‌تر «فهرست موضوعی» صورت می‌گیرد. گرچه لفظ «فهرستگان» به موجودی چند کتابخانه اطلاق می‌شود، به قاعده اطلاق نام کل به جز، نام «فهرستگان موضوعی» را برای این امر اختیار کرده‌ایم و در آنها منابع موضوعات عمده زیر مجموعه جنگ را معرفی می‌کنیم. در پی از یاد منابع یک موضوع در کتابخانه، فهرستگان هر موضوع در شماره‌های پاییند تهیه و ارسال می‌شود.

از آنجا که ارسال این موارد اخیراً آغاز شده، از ابتدای سال تاکنون چهار شماره از «تازه‌های کتاب» در معرفی کتابهای سال ۸۰ و ۸۱ و سه شماره فهرستگان موضوعی در موضوعات «زن و جنگ»، «اسیر و اسارت» و «کردستان» تهیه و ارسال شده است. در هر کدام از این موارد، حدود ۴۰ تا ۵۰ کتاب معرفی و ذیل هر مدخل موضوعات کل و جزء (به صورت اصطلاحنامه‌ای) برای آنها ذکر شده است. البته مورد اخیر تمرینی جهت استفاده از قابلیت‌های «اصطلاحنامه جنگ» است.

بخش اینترنت

اخیراً به جهت ضرورت اطلاع‌رسانی امروزی و ارتباط مناسب با پژوهشگران و مراکز اطلاع‌رسانی کشور و سایر نقاط جهان، طرحی جهت پایگاه اینترنتی «کتابخانه جنگ» فراهم شد که مجریان آن در حال اجرای مقدمات کار هستند. با وجود این، با ثبت نام دامنه (Domain) خاص برای کتابخانه، و به جهت اعلام «در دست احداث بودن آن»، «معرفی برنامه‌های کتابخانه» و «ارتباطات پست الکترونیکی»، این امر در صفحاتی چند تحقق پیدا کرده است تا مراجعان بتوانند با ارسال نامه‌های الکترونیکی (Email) خواسته‌ها

مسئولان دفتر و واحد پژوهش پشتیبان ما هستند. لیکن یکی از دغدغه‌های ما این است که چقدر مسئولان بالاتر می‌توانند اهمیت این کار را آن‌گونه که باید درک کنند و در مرحله عمل به آن بها بدهند. در واقع، تشخیص علمی و دلبستگی و تعهد عملی کسانی که می‌توانند - یا باید - یاریگر ما باشند، در تحقق برنامه‌ها و خواسته‌های

ما خیلی مؤثر است. نمی‌خواهم در اینجا باب گلایه را باز کنم و تعجب خوانندگان - یا شاید تاسف آنها - را برانگیزم. همین قدر اشاره می‌کنم که گاهی برای رفع مشکلات بسیار ساده یا دسترسی به نیازهای اولیه برای کارهایی که داریم باید مدتهای مدید، وقت و ذهن خودمان را مشغول کنیم و به نتیجه نرسیم. با تمام این مشکلات و تنگناها، با دل و جان پذیرای کار شده‌ایم و به آینده امیدواریم و پذیرای انتقادات، پیشنهادها و همفکری‌ها هستیم.

نشانی ما: تهران، خیابان حافظ، خیابان رشت، شماره ۲۳، طبقه سوم. تلفن: ۶۴۹۹۷۰۸

Email: samadzadeh@warlib.com

و نظرهای خود را اعلام کنند و در «خبرنامه الکترونیکی» آن عضو گردند.

با مراجعه به نشانی این وبسایت (www.warlib.com) و مطالعه صفحات فارسی و انگلیسی آن متوجه خواهیم شد که «کتابخانه جنگ» در تدارک برنامه‌های اطلاع‌رسانی وسیعی است که ان‌شاءالله با حمایت معنوی و فکری اساتید امر و حمایت مادی حوزه هنری و سایر مراکز مسئول به مرحله عمل درآید.

موارد پیش‌بینی شده برای صفحه اصلی این سایت عبارت است از: خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی، بانک اطلاعات، تازه‌های کتاب، فهرستگان موضوعی، اخبار و رویدادها، سایتهای جنگ، عضویت در کتابخانه، عضویت در خبرنامه، عضویت در سایت، نظرسنجی، معرفی کتابخانه، و امکان تماس با آن.

بخش «بانک اطلاعات» (Database) اصلی‌ترین قسمت این وبسایت است و مواردی که در آنجا معرفی و جست‌وجو می‌شود عبارت است از: موجودی کتابخانه، آثار مکتوب جنگ (کتاب، مقاله، پایان‌نامه، جزوه)، مراجع مکتوب (کتاب‌شناسیها، فهرستها، فرهنگها، دانشنامه‌ها)، پیاپیها (نشریه، ویژه‌نامه، بولتن)، مشاهیر و مؤلفان جنگ، سرعنوان‌های موضوعی و اصطلاحنامه، مراکز پژوهشی و انتشاراتی، کتابخانه و آرشیوها و مراکز اطلاع‌رسانی، اسناد و مدارک (مکاتبات، نقشه‌ها، عکسها و گزارشها)، آثار هنری (آثار تجسمی، خوشنویسی، موسیقی، فیلم و...)، نرم‌افزارها و CDها، کنگره‌ها و سمینارها و مناسبت‌ها، موزه‌ها و نمایشگاهها و مجموعه‌ها، و فهرست جنگها.

البته اطلاعات به‌صورت نشانی منابع، ذکر شرایط و امکان دسترسی بدانها و معرفی توصیفی آنها به‌صورت متن و متناسب با کار بانک اطلاعات خواهد بود. معرفی نویسندگان جنگ و ارتباط با آنها، امکان جست‌وجوی عمومی و جست‌وجوی ویژه بانک اطلاعات و همچنین ارسال «خبرنامه الکترونیکی» برای اعضا که در آن تازه‌های کتاب، تازه‌های کتابخانه، اخبار جدید، داده‌های جدید و برخی موارد دیگر خواهد آمد، از دیگر خدمات قابل توجه این سایت است.

اکثریت منابع اطلاعاتی این سایت در موضوع «جنگ ایران و عراق» خواهد بود. ان‌شاءالله این سایت تا آخر امسال به بهره‌برداری خواهد رسید و با پشتوانه غنی اطلاعات، مرجعی مناسب برای پژوهشگران و علاقه‌مندان خواهد بود.

● در پایان، از مسائل و مشکلات کار بگویید و این که چقدر در

تداوم این برنامه‌ها به آینده امیدوارید؟

● در مسیر رشد این کتابخانه، که با صرف هزینه‌ای اندک به‌وجود آمده و زحمتهای فراوانی برای آن کشیده شده است، مشکلات عدیده‌ای نیز وجود داشته و خواهد داشت. الحمدلله